

РОЗДІЛ 2. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА СТРАТЕГІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

THE ECONOMIC COMPONENT OF THE DEVELOPING NATIONAL SECURITY STRATEGIES

УДК 339.9.012.23

<https://doi.org/10.32843/bses.50-2>

Грибіненко О.М.

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Шагоян С.М.

к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Hrybinenko Olha

Dnipro University of Technology

Shahoian Svitlana

Dnipro University of Technology

У статті проведено порівняльно-історичний аналіз структури та змісту стратегічних документів національної безпеки країн. Виділено ключові регіональні аспекти економічної національної безпеки для країн, такі як бідність та соціальна нерівність, організована злочинність, регіональне та міжнародне співробітництво, дисбаланс ринку праці, волатильність цін на енергоресурси, розрив у доходах населення, стійкість національної валюти. Визначено, що одним з пріоритетних завдань для країн є забезпечення стабільності, що зумовлює активізацію участі урядів у побудові нового економічного порядку та нової соціально-економічної системи задля забезпечення лідерства в геополітичному просторі. Виявлено, що в країнах, які розвиваються, спостерігається неоднорідність за рівнем економічного розвитку, що зумовлено відсутністю досвіду формування та реалізації політики забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова: економічна національна безпека, стратегія економічного розвитку, регіональне співробітництво, економічний порядок.

В статті проведено сравнительно-исторический анализ структуры и содержания

стратегических документов национальной безопасности стран. Выделены ключевые региональные аспекты экономической национальной безопасности для стран, такие как бедность и социальное неравенство, организованная преступность, региональное и международное сотрудничество, дисбаланс рынка труда, волатильность цен на энергоресурсы, разрыв в доходах населения, устойчивость национальной валюты. Определено, что одной из приоритетных заданий для стран является обеспечение стабильности, что обуславливает активизацию участия правительств в построении нового экономического порядка и новой социально-экономической системы с целью обеспечения лидерства в геополитическом пространстве. Вывявлено, что в развивающихся странах наблюдается неоднородность по уровню экономического развития, что обусловлено отсутствием опыта формирования и реализации политики обеспечения экономической безопасности.

Ключевые слова: экономическая национальная безопасность, стратегия экономического развития, региональное сотрудничество, экономический порядок.

Given the deepening of globalization, the turbulence of the global environment, the growing interdependence of countries, there is a need for appropriate studies of the economic component of the formation of modern strategies for national security of countries. The article provides a comparative-historical analysis of the structure and content of strategic documents and programs for national security regulation. Only developed countries are found to legislate on the economic component of national security, while developing countries place emphasis on political, military and defense aspects. The most economically advanced countries implement programmatic documents for the development of the economic component of national security. Differentiation of national economic security strategies by structure and components in developing countries is revealed. This is due to the specific nature of the security environment and the national economy. The key regional aspects of the economic national for the countries considered are water resources, social order and welfare, poverty and social inequality, organized crime, regional and international cooperation, labor market imbalance, volatility in energy prices, income gap, stability of national currency, and stability of national currency bank rates. Countries in the Middle East, Africa and Africa pay considerable attention to the issues of defense, terrorism and countering extremism. In China and Mexico, a national security strategy focuses on defense, crime and corruption; there is little or no attention paid to economic security. Brazil and Ukraine have common problems: overcoming poverty and property stratification. Globalization and global trends in the economy are driving the need for cybersecurity, climate change and terrorism. It has been determined that one of the priorities for the countries is to ensure stability, which leads to increased participation of governments in building a new economic order and a new socio-economic system in order to secure leadership in the geopolitical space. It is revealed that in the developing countries there is heterogeneity in the level of economic development, which is caused by lack of experience in formulating and implementing the economic security policy.

Key words: economic national security, economic development strategy, regional cooperation, economic order.

Постановка проблеми. Поглиблення глобалізації, посилення впливу глобальних проблем людства на розвиток національних економік вимагають відповідної рефлексії з боку національних урядів на зміни сучасного турбулентного глобального середовища. З іншого боку, розширення взаємозв'язків країн світу, зростання взаємозалежності суттєво обмежують спроможність національних урядів проводити незалежну економічну політику. За таких умов поглиблення взаємодії країн світу в умовах сучасних глобальних трансформацій, посилення взаємозалежності між ними потребують відповід-

них досліджень економічної складової формування сучасних стратегій національної безпеки країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначаючи економічну складову як важливішу частину безпеки країни загалом, Д. Нанто [23] виокремлює три підходи до визначення ролі економіки у формуванні та забезпеченні національної безпеки: по-перше, економіка як ресурсне джерело військової влади та сили; по-друге, економіка як джерело національного багатства; по-третє, саме спільні економічні інтереси визначають основу міждержавної взаємодії та інтеграційного

співробітництва. Відповідно, саме зростаюча економіка визначає формування безпеки у довгостроковій перспективі. Розглядаючи концепт економічної безпеки, Х. Несадурай [27, с. 13] акцентує увагу на забезпеченні найменшої ймовірності погіршення стану однієї з трьох компонент безпеки, таких як обсяги доходів та розміри споживання, що задовольняють мінімальні потреби людини або домогосподарства; цілісність ринку; справедливий розподіл.

В умовах поширення глобалізаційних процесів до фокусу економічної безпеки додалися нові явища [10], такі як незаконні потоки, щодо яких складно забезпечити контроль та регулювання (перш за все це стосується тероризму, злочинності, забруднення довкілля), економічні та фінансові кризи. Нові напрями дослідження безпеки у сучасному середовищі визначають розробники концепції нетрадиційної безпеки (Л. Джонс, С. Хамрірі, Т. Майєр-Кнапп, Р. Сіберг, Р. Еммерс, М. Кабаллеро-Ентоні) [3; 14; 18; 20; 22; 29].

Постановка завдання. Мета статті полягає у виокремленні особливостей економічної стратегії національної безпеки країн, що розвиваються.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасне середовище міжнародних економічних відносин дає змогу виділити різні групи детермінант, що впливають на економічну безпеку, які необхідно обов'язково враховувати в процесі розроблення управлінських рішень. Їх систематизовано в наших попередніх роботах [3]. Формування національних стратегій національної безпеки стає важливою складовою частиною загальної стратегії розвитку як для розвинутих для країн, так і для країн, що розвиваються. Неоднорідність сучасного світового господарства пов'язана з тим, що його складну полісистемну конфігурацію формують національні економіки з різними політичними системами, соціально-економічною структурою, різним рівнем залучення до світогосподарської системи [2, с. 150]. Відповідно, економічна складова частина національних стратегій безпеки буде мати свої особливості. Зміст стратегій національної безпеки щодо її економічної складової частини значною мірою визначається позиціями країни в геоekonomічному та геополітичному просторі.

Розвинуті країни, які відіграють системоутворюючу роль у світовому господарстві, пов'язують перспективи реалізації безпекових стратегій з необхідністю побудови нового міжнародного економічного порядку, у формуванні якого вони прагнуть брати активну участь. Для більшості країн, що розвиваються, розвиток економічного потенціалу пов'язаний із розвитком співпраці з розвинутими партнерами. Водночас поглиблення інтеграції з розвинутими країнами не завжди відповідає національним потребам країн, що розвиваються, а швидка лібералізація зовнішньоекономічних зв'язків для більшості цих країн тільки посилила імпортозалежність від розвинутих країн світу [37, с. 10]. Країни,

що розвиваються і формують сучасну економічну динаміку світового розвитку (перш за все йдеться про Китай), також впливають на економічне зростання розвинутих країн, визначають цінові коливання на світових товарних та сировинних ринках.

Дослідження економічної складової частини безпекових стратегій країн, що розвиваються, свідчить, по-перше, про неоднорідність за рівнем їх економічного розвитку та недостатній досвід більшості в галузі формування та реалізації саме економічної складової міжнародної національної безпеки держави, що підтверджується обмеженою кількістю програмно-стратегічних та нормативних документів; по-друге, про достатню диференціацію політики національної безпеки одних з найбільш економічно розвинутих країн цієї групи, зокрема Сінгапуру та ОАЕ (табл. 1).

Країни Близького, Середнього Сходу та Африки значну увагу приділяють питанням оборони, тероризму та протидії екстремізму. Китай, що є соціалістичною країною з власною специфікою, та Мексика мають не просто національну стратегію безпеки, а навіть Закон про національну безпеку, який у цих країнах переважно стосується обороноздатності, кримінальної злочинності та корупції; питанням економічної безпеки в законах практично не приділено належної уваги.

Дослідження еволюції підходів Бразилії до формування нормативної бази забезпечення економічної безпеки свідчить про глибоке розуміння наявних проблем не тільки національної, але й регіональної безпеки в контексті сучасних трендів розвитку і загроз глобального середовища.

З кінця XIX – початку XX ст. Бразилія вимушена була постійно вирішувати свої територіальні питання шляхом мирного врегулювання конфліктів на основі проведення переговорів та відіграла активну роль посередника у вирішенні протиріч, що виникали між сусідніми державами. Національна рада оборони є консультативним органом президента в Бразилії з питань національної безпеки, зовнішньої політики і оборонної стратегії, вона розробляє важливі документи, що визначають концептуальні підходи до національної безпеки [1].

У 1996 р. президент Е. Кардозу приймає перший документ щодо Політики національної оборони, де для захисту держави від зовнішніх загроз запропоновано використання «національного потенціалу» на всіх рівнях і в усіх сферах влад, із залученням цивільних і військових секторів [17]. В доктрині стратегії національної оборони, що була розроблена у 2005 р. [12], визначено тільки напрями розвитку національної оборони на випадок виникнення зовнішньої загрози, щодо нової Національної стратегії оборони (END) «Мир і безпека для Бразилії» 2008 р. [13], то в ній вже викладено способи досягнення поставлених у 2005 р. цілей, а також визначено стратегічний курс не тільки в питаннях оборони,

**Профіль економічної складової частини
національних безпекових стратегій країн, що розвиваються**

Країна	Актуальні програмно-стратегічні та нормативні документи	Ключові положення з питань економічної безпеки
Бразилія	Національна стратегія оборони (END) 2008 р.; Біла книга з оборони та національної безпеки 2012 р.	Основними завданнями є поглиблення регіонального співробітництва й зміцнення свого лідерства; досягнення політичного консенсусу в Південній Америці, побудова ефективного механізму співпраці в питаннях оборони; виявлення транснаціональних загроз у регіоні, протидія їм, захист довкілля й збереження природних ресурсів, подолання бідності, участь у гуманітарній допомозі в регіоні, участь у підготовці регіональних сил для миротворчих операцій і розширення присутності в Антарктиці.
Мексика	Закон про національну безпеку 2008 р.	Ключовими стратегічними завданнями є боротьба з організованою злочинністю та корупцією; пом'якшення негативного впливу на економіку волатильності цін на енергоносії та сільськогосподарську продукцію, ліквідація дисбалансів ринку праці, скорочення розриву в рівнях доходів населення.
Росія	Стратегія економічної безпеки на період до 2030 р., що затверджена у 2017 р.	Головними стратегічними загрозами національній безпеці в галузі економіки є її низька конкурентоспроможність, збереження експортно-сировинної моделі розвитку та висока залежність від зовнішньоекономічної кон'юнктури. Задля протидії загрозам економічної безпеки органи державної влади реалізують державну соціально-економічну політику, що передбачає зміцнення фінансової системи, забезпечення її суверенітету, стійкості валютного курсу рубля, оптимізацію валютного регулювання й контролю, зниження банківських ставок.
Китай	Біла книга Китаю по військовій стратегії 2015 р.; Закон про національну безпеку 2015 р.	Стратегічними завданнями є захист національних інтересів Китаю, захист суверенітету й територіальної цілісності, запобігання «підривної та сепаратистській діяльності» зовнішніх сил на території КНР та її припинення, боротьба з тероризмом, запобігання розголошенню державної таємниці та інших видів діяльності, що становлять загрозу для національної безпеки країни. Відбувається зміна двостороннього формату взаємодії з іншими країнами, що був більш прийнятним для влади країни, на багатостороннє міжнародне співробітництво, яке останніми роками набуває важливості.
Індія	Об'єднана доктрина збройних сил Індії 2017 р.	Основними складовими частинами документа є визначення сутності національної безпеки, спектр конфліктів, військові інструменти сили, покращена організація оборони, інтегровані й об'єднані структури, технічне оснащення й розвиток можливостей. Увага приділяється розширенню співпраці у сфері логістики, комунікацій та розвідки з країнами від США, Японії, Австралії до держав Південно-Східної Азії.
Сінгапур	Стратегія національної безпеки Сінгапуру 2004 р.	Ключовими напрямками забезпечення національної безпеки є політична, дипломатична, економічна, соціологічна та психологічна стабільність, які визначені основою безпеки нації. Звідси випливає важливість сталого економічного розвитку та зростання для забезпечення внутрішньої стабільності, національного консенсусу, виконання міжнародних регіональних обов'язків та міжнародних відносин, безумовно, нарощування військового потенціалу. Найважливішими стратегічними завданнями є захист кіберпростору та подальший інноваційний розвиток.
Єгипет	Єгипетська стратегія національної безпеки 2016 р.	Основною метою є захист національної безпеки Єгипту шляхом посилення імунітету держави до фактичних, а також потенційних загроз, які мають місце всередині країни та за кордоном. Стратегічними завданнями є політичне примирення як крок до відновлення справжньої політичної стабільності та інтеграції всіх партій на національно-демократичній основі; реформування сектору безпеки загалом та Міністерства внутрішніх справ зокрема. Новим стратегічним завданням є боротьба з кіберзлочинністю.
ОАЕ	Стратегія національної безпеки ОАЕ 2017 р.	Ключовими завданнями є необхідність мобілізації всіх своїх людських та природних ресурсів, а також технологій для компенсації в умовах їх обмеженості; розбудова власної військової інфраструктури, кібербезпека; зміцнення свого стратегічного союзу із Саудівською Аравією; підтримання тісних зв'язків зі США; ефективна взаємодія зі світовою економікою та різноманітними складовими частинами нової глобалізованої культури; протистояння всім формам радикального ісламізму; обмеження розширення впливу Ірану в арабському світі. В рамках «Візії 2021» увага приділяється переходу до диверсифікованої та заснованої на знаннях економіки.
Україна	Стратегія національної безпеки України 2015–2020 рр.	Середовище економічної безпеки формується під впливом військової агресії проти країни, участі регулярних військ, радників, інструкторів і найманців у бойових діях на території України. В межах стратегії національної безпеки визначено загрози економічній, енергетичній, інформаційній, екологічній безпекам, а також кібербезпеці й безпеці інформаційних ресурсів, безпеці критичної інфраструктури. Головними стратегічними цілями економічної безпеки є створення умов для подолання бідності й надмірного майнового розшарування в суспільстві, наближення соціальних стандартів до рівня держав Центральної та Східної Європи – членів ЄС, досягнення економічних критеріїв, необхідних для набуття Україною членства в ЄС.

Джерело: складено авторами

але й у соціальній та економічній сферах. У цьому документі конкретизовано інтереси суспільства і держави в цій галузі, розроблено довгострокову стратегію для модернізації національної оборонної структури. Реорганізація збройних сил пов'язана з визначенням ролі Міністерства оборони і стратегічними напрямками для сухопутних, військово-повітряних і військово-морських сил, а також виділенням трьох головних секторів для оборони, а саме кібернетики, космосу, ядерної галузі [1; 11; 21].

Аналіз змісту нової стратегії Бразилії дає змогу підкреслити основну мету, якою є перетворення Бразилії на світову державу, основними засобами, що здатні забезпечувати безпеку країни, вважаються всебічний розвиток, поглиблення латиноамериканської інтеграції та зміцнення міжнародного правопорядку [4, с. 55]. «Біла книга оборони» докладно розглядає міжнародну ситуацію, визначає політику й стратегію оборони, засоби її досягнення. Останніми роками країна бере активну участь у діяльності таких міжнародних організацій, як СІСАД (Міжамериканська комісія з контролю над поширенням наркотиків), СІСТЕ (Міжамериканський комітет проти тероризму), DSC (Департамент з питань громадської безпеки), який займається обміном інформацією, розвитком прикордонного співробітництва країн Західної півкулі у боротьбі з тероризмом і незаконним обігом наркотиків.

У 2010 р. Мексика відсвяткувала 200 років своєї незалежності від Іспанії. Потрібно відзначити, що в Мексиці протягом тривалих періодів військової диктатури (1877–1911 рр.), авторитаризму (1929–2000 рр.), а також під час переходу до демократії (2000–2006 рр.) не було чіткої стратегії державної безпеки для боротьби з наявними загрозами. Саме відсутність стратегії державної безпеки після набуття країною незалежності сприяла формуванню та розвитку на території Мексики великих наркокартелів. Нарешті, близькість Мексики до США, що є найбільшим у світі споживачем наркотиків і поставальником зброї картелям, зробила націю вразливою, створивши серйозні труднощі щодо захисту її кордонів, морського й повітряного простору [31].

Початком формування нормативної бази забезпечення економічної безпеки в Росії є кінець 90-х рр. В Росії, на відміну від багатьох розвинених країн та країн, що розвиваються, окрім стратегії національної безпеки [6], розроблено та імplementовано Стратегію економічної безпеки Російської Федерації на період до 2030 р. [7]. Стратегія спрямована на забезпечення протидії викликам і зарозам економічної безпеки, запобігання кризовим явищам у ресурсно-сировинній, виробничій, науково-технологічній та фінансовій сферах, а також недопущення зниження якості життя населення.

Центральною проблемою національної безпеки Китаю є обмеженість ресурсів та адекватних заходів для підтримки соціального порядку й добро-

буту громадян. Другою проблемою завжди було й залишається забезпечення обороноздатності та підтримання стабільності в прикордонних регіонах та регіонах, що перебувають у безпосередній сфері геополітичного впливу Китаю. Загалом стратегія національної безпеки Китаю не міститься в одному конкретному документі, проте позиції держави щодо безпеки зафіксовані в офіційному оборонному бюлетені «Біла книга Китаю» [16].

Національні інтереси та актуальні проблеми національної безпеки Індії вперше було використано в таких відкритих офіційних документах, як Ядерна доктрина 2003 р., Воєнна доктрина 2004 р., Військово-морська доктрина. Ці документи розглядали національну безпеку з позиції військової оборони та захисту. У ядерній доктрині Індії, прийнятій Комітетом кабінету Індії з питань безпеки, вперше були викладені основні принципи з питань можливостей та умов використання ядерної зброї. Військова та військово-морська доктрини є сукупністю положень, що визначають призначення, організацію, спрямованість підготовки й способи ведення збройної боротьби задля задоволення національних інтересів і безпеки держави у зазначених видах збройних сил.

У 2017 р. в Індії прийнято новий документ «Об'єднана доктрина збройних сил Індії», в якому знову викладалися принципи, якими керуються збройні сили Індії під час планування й проведення військових дій. У ньому обґрунтовано індійське бачення національної безпеки й стратегії, надано відповіді на загрози, що виникають по всьому спектру військових конфліктів.

Сьогодні Сінгапур є одним з найбезпечніших міст у світі, яке викликає довіру громадян своєю надійністю, верховенством закону й дотриманням прав інтелектуальної власності. Комісія з економічного розвитку Сінгапуру вступила в стратегічний альянс з Міністерством внутрішніх справ Сінгапуру для створення програми індустрії охорони та безпеки (Safety and Security Industry Programme (SSIP)). «Програма індустрії охорони та безпеки Сінгапуру до 2020 року» (SSIP 2020) – це державна ініціатива, спрямована на досягнення таких цілей:

- перетворення Сінгапуру на всесвітньо визнаний хаб у сфері безпеки, що створює передові рішення й одночасно отримує економічні вигоди;
- сприяння партнерству між державним і приватним секторами для використання можливостей НДДКР світової та місцевої промисловості для задоволення потреб Сінгапуру щодо забезпечення охорони й безпеки;
- вирішення проблем безпеки Сінгапуру за допомогою обміну даними, зокрема аналітичними, між державою та приватними компаніями для формування ситуаційної обізнаності про загрози;
- надання можливості управління бізнесом в АТР для приватних компаній через штаб-квартиру в Сінгапурі;

– задоволення високого попиту з боку сингапурських державних агентств;

– збільшення інноваційного потенціалу підприємств (людський та інтелектуальний капітал) в Сінгапурі;

– задоволення потреб глобального ринку [5].

Також у Сінгапурі створено Координаційний секретаріат з питань національної безпеки (NSCS), який є підрозділом канцелярії прем'єр-міністра, що відповідає за планування й координацію національної безпеки [32].

Ключовим аспектом політики Сінгапуру у сфері національної безпеки є «Повна безпека», а це означає, що існує кілька різних аспектів національної сили, а саме політична, дипломатична, економічна, соціологічна та психологічна, які є основою безпеки нації. Звідси випливає важливість економічної сили, внутрішньої стабільності, національного консенсусу, міжнародних регіональних обов'язків та міжнародних відносин і, безумовно, військової сили [30].

З огляду на те, що Сінгапур є найрозвиненішою щодо інформаційних технологій у світі державою, а також ключовим міжнародним фінансовим і торговим центром, він є ідеальною мішенню для кібератак, наслідки яких набагато серйозніше, ніж звичайне порушення громадського та економічного благополуччя країни. В такому разі під удар потрапляють весь ланцюжок міжнародних поставок і банківська сфера, а в перспективі – міжнародна економіка. Отже, у 2016 р. в Сінгапурі була розроблена одна з кращих сьогодні національних стратегій кібербезпеки (National Cybersecurity Strategy 2016) [30], а у 2018 р. Парламент Сінгапуру прийняв Акт про кібербезпеку (Cybersecurity Act 2018) [15], який вважається стандартом нового покоління для захисту ключової інформаційної інфраструктури.

Єгипет утворює важливу частину не тільки близькосхідного регіону, але й усього афро-азійського та мусульманського світу. Традиційно країна відіграє також значну роль у системі міжнародних політичних та економічних зв'язків.

Стратегічною метою зовнішньої політики та національної безпеки країни залишається послідовне й ненасильницьке затвердження регіонального лідерства Єгипту як найбільшої та сильної в економічному та військовому аспектах арабської держави. Основним документом, що визначає головні складові частини національної безпеки та напрями реалізації безпекової політики, є прийнята у 2016 р. «Єгипетська стратегія національної безпеки» [28]. Важливе місце в політиці забезпечення національної безпеки Єгипту посідають питанням боротьби з кіберзлочинністю, зокрема розроблено Національну стратегію кібербезпеки 2017–2021 [25]. Також у країні створено Вищу раду з захисту інфраструктури ІКТ (Вища єгипетська рада з питань кібербезпеки), до складу якої входять зацікавлені сторони, що беруть участь

в управлінні національною безпекою та інфраструктурою, що забезпечує критичні сектори та комунальні підприємства, експерти з приватного сектору, науково-дослідні, освітні організації.

Стратегія національної безпеки ОАЕ є програмним документом [34], у якому визначено основні національні інтереси, внутрішні та зовнішні загрози, напрями забезпечення стабільності та процвітання нації. Також визначено ключові завдання, що стоять перед державою на найближчу перспективу, а саме необхідність мобілізації всіх своїх людських та природних ресурсів, а також технологій для їх компенсації в умовах обмеженості; розбудова власної військової інфраструктури та іншої інфраструктури щодо національної безпеки, зокрема кібербезпеки; зміцнення свого стратегічного союзу із Саудівською Аравією; підтримання тісних зв'язків зі США; ефективна взаємодія зі світовою економікою та різноманітними складовими частинами нової глобалізованої культури; протистояння всім формам радикального ісламізму; обмеження розширення впливу Ірану в арабському світі; гуманітарна допомога як «м'якої» політики та інвестування задля просування своїх інтересів як політики «жорсткості»; підтримка та поглиблення свого альянсу з країнами-членами GCC, іншими арабськими країнами та країнами світового співтовариства.

Водна безпека є одним з найважливіших питань національної та економічної безпеки для ОАЕ, а також одним із семи стратегічних секторів Національної інноваційної стратегії, одним з основних стовпів «Vision 2021» ОАЕ. Стратегія водної безпеки ОАЕ до 2036 р. спрямована на забезпечення сталого доступу до води як у звичайних час, так і в надзвичайних ситуаціях [33]. Стратегія також займається розробленням політики, законодавства, кампаній з підвищення обізнаності в питаннях збереження водних ресурсів, використання передових технологій, інновацій і нарощування національного потенціалу у сфері водної безпеки. Особливе місце в безпековій політиці ОАЕ посідає кібербезпека. Нова стратегія кібербезпеки спрямована на створення безпечної та стійкої кіберінфраструктури в ОАЕ, яка дасть змогу громадянам реалізувати свої наміри й дасть можливість успішно розвиватися бізнесу [25].

Окремої стратегії економічної безпеки не існує, але є стратегічний документ «Бачення ОАЕ 2021» [36], який визначає ключові напрями соціально-економічного розвитку ОАЕ й закликає до переходу до диверсифікованої і заснованої на знаннях економіки. Ця програма розроблена у 2014 р. й спрямована на те, щоби забезпечити громадянам Еміратів найвищі стандарти добробуту до 50 річниці незалежності країни, вона реалізується під контролем Міністерства у справах Кабінету Міністрів.

Водночас у країні існує низка програмних документів щодо окремих складових частин загальної національної безпеки, зокрема економічної, які

опосередковано впливають на сталий розвиток і процвітання нації, таких як «Антитерористичний закон ОАЕ» [35], «Федеральний закон проти ненависті і дискримінації» [19], «Стратегія водної безпеки», «Національна стратегія з кібербезпеки». В країні навіть створено Інститут національної безпеки [26], який розробляє та впроваджує програми навчання приватних служб безпеки, охорони праці відповідно до найвищих міжнародних стандартів для підвищення безпеки суспільства.

Дослідження нормативних та звітних документів з питань національної безпеки України дало змогу встановити, що основним серед них є Закон України «Про національну безпеку України» 2018 р. [8], який переважно визначає основи та принципи національної безпеки й оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству й кожному громадянину захист від загроз; та Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» від 6 травня 2015 р., яка, до речі, включає питання економічної складової частини національної безпеки [9]. Метою реалізації Стратегії є формування сприятливих умов для забезпечення інтересів громадян, суспільства й держави, подальшого поступу України як демократичної держави зі сталою та зростаючою ринковою економікою, держави, що керується європейськими політичними й економічними цінностями. Основними загрозами економічній безпеці України визначено залежність внутрішнього ринку від зовнішньоекономічної кон'юнктури, недостатню ефективність роботи щодо захисту від несумлінної конкуренції з боку українських монополістів та імпортерів, а також щодо боротьби з контрабандою; недостатню ефективність використання матеріальних ресурсів, переважання у структурі промисловості галузей з невеликою часткою доданої вартості, низький технологічний рівень вітчизняної економіки; наявні валютні ризики, неефективне використання коштів Державного й місцевих бюджетів; недосконалість законодавства для прискорення розвитку національної економіки на інноваційних засадах, відносно високий рівень тінізації економіки; надмірний вплив іноземного капіталу на розвиток окремих стратегічно важливих галузей національної економіки. Відповідно до проекту нової Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» (2020 р.) передбачено, що вона стане основою для розроблення інших програмних документів, серед яких окремо визначено Стратегію економічної безпеки.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, порівняльно-історичний аналіз структури та змісту стратегічних та програмних документів, що визначають та регулюють національну безпеку країн, що розвиваються, дав змогу визначити таке.

1) У більшості стратегій національної безпеки країн акцент робиться на військово-політичних та

оборонних аспектах безпеки. Тільки найбільш розвинені країни з цієї групи значну увагу приділяють економічній складовій частині національної безпеки як базису для подальшого сталого розвитку на високому технологічному рівні в умовах обмеженості природних ресурсів та загострення геополітичних конфліктів.

2) Тільки одна з досліджених країн, а саме Росія, має окрему стратегію економічної безпеки. Водночас варто відзначити, що найбільш економічно розвинені Сінгапур та ОАЕ в межах загальної стратегії національної безпеки чітко виділяють такі її складові частини, як політична, дипломатична, економічна, соціологічна та психологічна. Також у цих країнах розроблено та імplementовано додаткові програмні документи, що прямо або опосередковано впливають на їх міжнародну економічну безпеку.

3) За своєю структурою та складовими частинами стратегії національної економічної безпеки країн, що розвиваються з одного боку, є диференційованими через те, що кожна стратегія враховує специфіку національної економіки та того безпечного середовища країни, де вона розробляється. Наприклад, через географічне розташування для країн Єгипту, ОАЕ, Сінгапуру дуже важливими є питання водної безпеки; для Індії та Китаю – соціального порядку та добробуту, для Мексики – боротьби з організованою злочинністю, для Бразилії – боротьби з бідністю й соціальною нерівністю. Водночас відчутним є вплив процесів глобалізації та загальних детермінант, що обумовлюють спільні складові частини стратегій національної безпеки країн, такі як кібербезпека (кожна країна виділила її в межах своєї стратегії національної безпеки або навіть створила окремий програмний документ, присвячений цим питанням), боротьба з тероризмом та кліматичними змінами.

4) Країни, що розвиваються, як, до речі, і розвинені країни, разом із забезпеченням стабільності та процвітання нації, прагнуть брати активну участь у будівництві нового економічного порядку та посісти лідируючі місця в геоекономічному просторі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Борзова А.Ю. Подходы Бразилии к проблемам национальной и региональной безопасности. *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Международные отношения.* 2014. № 2. С. 55–63.
2. Булатова О.В. Региональна складова глобальних інтеграційних процесів : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2012, 386 с.
3. Грибіненко О.М. Міжнародна економічна безпека: детермінанти та складові розвитку. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2019/24.pdf (дата звернення: 20.02.2020).
4. Мартынов Б.Ф. Бразилия: приоритеты и фобии восходящей державы. *Индекс безопасности.* 2010. Вып. 4(95). Т. 16.

5. Программа обеспечения охраны и безопасности Сингапура до 2020 г. URL: <http://www.rsbctrade.ru/wp-content/uploads/2016/04> (дата звернення: 15.02.2020).
6. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации. URL: <https://rg.ru/2015/12/31/nac-bezopasnost-site-dok.html> (дата звернення: 15.02.2020).
7. Стратегия экономической безопасности Российской Федерации на период до 2030 г. URL: <http://kremlin.ru/acts/bank/41921/page/1> (дата звернення: 15.02.2020).
8. Про національну безпеку України : Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 31. Ст. 241. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 15.02.2020).
9. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 6 травня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (дата звернення: 15.02.2020).
10. Andruseac G. Economic Security – New Approaches In The Context Of Globalization. *Ces Working Papers Centre For European Studies, Alexandru Ioan Cuza University*. 2015. Vol. 7(2). P. 232–240.
11. BRASIL. Ministério da Defesa. Estratégia Nacional de Defesa (END). URL: https://www.defesa.gov.br/eventos temporarios/2009/estrategia/arquivos/estrategia_defesa_n%20acional_portugues.pdf (accessed: 20.02.2020).
12. Brazil: National Defense Policy 2005. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/154867/Brazil_English2005.pdf (accessed: 20.02.2020).
13. Brazil: National Strategy of Defense. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/154868/Brazil_English2008.pdf (accessed: 20.02.2020).
14. Caballero-Anthony M. Understanding Non-traditional Security in M. Caballero-Anthony (ed.) Introduction to the Non-Traditional Security Studies. A Transnational Approach. London : Sage Publications, 2016. P. 3–19.
15. Cybersecurity Act 2018. URL: <https://sso.agc.gov.sg/Acts-Supp/9-2018> (accessed: 20.02.2020).
16. Department of Humanities, Social and Political Sciences. URL: <https://css.ethz.ch/en/services/digital-library/series.html/154839> (дата звернення: 15.02.2020).
17. Documento de Política de Defesa Nacional de 1996. URL: <http://www.defesa.gov.br> (accessed: 20.02.2020).
18. Emmers R. Globalization and Non-Traditional Security Issues: A study of human drug and human trafficking in East Asia, Institute of Defense and Strategic Studies Working Paper no 62, Singapore, 2004, 27p.
19. Federal Decree Law No. 2 of 2015 on Combating Discrimination and Hatred. URL: http://ejustice.gov.ae/downloads/latest_laws2015/FDL_2_2015_discrimination_hate_en.pdf (accessed: 20.02.2020).
20. Hameiri S., Jones L. Governing Borderless Threats. Non-Traditional Security and the Politics of State Transformation, Cambridge : Cambridge University Press, 2015. 286 p.
21. Jobim N.A. Defesa na agenda nacional: o plano estratégico de Defesa. 2008. URL: <http://www.canceraria.org.br> (accessed: 20.02.2020).
22. Maier-Knapp N. The non-traditional security concept and the EU-ASEAN relationship against the backdrop of China's rise. *The Pacific Review*. 2015. Vol. 29(3). P. 411–430.
23. Nanto D.K. Economics and National Security: Issues and Implications for U.S. Policy, Congressional Research Service, 2011. URL: <https://www.fas.org/sgp/crs/natsec/R41589.pdf> (accessed: 20.02.2020).
24. National Cybersecurity Strategy 2017–2021. URL: https://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Documents/National_Strategies_Repository/EgyptNational%20Cybersecurity%20Strategy-English%20version-18%20Nov%202018.pdf (accessed: 20.02.2020).
25. National Cybersecurity strategy 2019. URL: <https://www.government.ae/en/about-the-uae/strategies-initiatives-and-awards/federal-governments-strategies-and-plans/national-cybersecurity-strategy-2019> (accessed: 20.02.2020).
26. Про національну безпеку країни : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 15.02.2020).
27. Nesadurai H. Conceptualizing Economic Security in an Era of Globalization: What Does the East Asian Experience Reveal? CSGR Working Paper No. 157/05 Institute of Defense and Strategic Studies (IDSS), Nan-yang Technological University, 2005. 26 p.
28. Securing The Future An Egyptian National Security Strategy. URL: https://www.academia.edu/30446634/Securing_The_Future_An_Egyptian_National_Security_Strategy (accessed: 20.02.2020).
29. Seeberg P. Migration and non-traditional security issues in the MENA-region. The case of pre-revolt Syria, Centre for Mellemostudier, Syddansk Universitet, 2012. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.473.3263&rep=rep1&type=pdf> (accessed: 20.02.2020).
30. Singapore National Security. URL: <https://fas.org/irp/nic/battilega/singapore.pdf> (accessed: 20.02.2020).
31. Sumano A.R. Mexico's National Security Paradoxes and Threats in a Geopolitical Context. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/polp.12287> (accessed: 20.02.2020).
32. The National Security Coordination Secretariat (NSCS). URL: <https://www.nscs.gov.sg> (accessed: 20.02.2020).
33. The UAE Water Security Strategy 2036. URL: <https://government.ae/en/about-the-uae/strategies-initiatives-and-awards/federal-governments-strategies-and-plans/the-uae-water-security-strategy-2036> (accessed: 20.02.2020).
34. The UAE's Evolving National Security Strategy. URL: https://agsiw.org/wp-content/uploads/2017/04/UAE-Security_ONLINE.pdf (accessed: 20.02.2020).
35. UAE anti-terror law. URL: <https://gulffnews.com/uae/government/uae-anti-terror-law-is-toughest-in-40-years-1.1374314> (accessed: 20.02.2020).
36. UAE Vision 2021. URL: <https://www.vision2021.ae/en/national-agenda-2021> (accessed: 20.02.2020).
37. World Trade Report 2011. The WTO and preferential trade agreements: from co-existence to coherence. WTO Publications Geneva 2011. 251 p.

REFERENCES:

1. Borzova A.Yu. (2014) "Brazil's approaches to the problems of national and regional security". *Vestnik rossiyskogo universiteta druzhby narodov. Seriya: mezhdunarodnyye otnosheniya* [Bulletin of the Peoples' Friendship University of Russia. Series: International Relations]. No. 2. P. 55–63.

2. Bulatova O.V. (2012) "Regional warehouse of global integration processes" : monograph. Donetsk : DonNU, 386 p.
3. Gribinenko O.M. (2019) "International economic security: determinants and components of development". URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2019/24.pdf (accessed: 20.02.2020).
4. Martynov B.F. (2010) "Brazil: priorities and phobias of an ascendant power". Security Index, Pir Center. 2010. Vol. 4(95). T. 16.
5. Singapore Safety and Security Program until 2020. URL: <http://www.rsbctrade.ru/wp-content/uploads/2016/04> (accessed: 15.02.2020).
6. The national security strategy of the Russian Federation. URL: <https://rg.ru/2015/12/31/nac-bezopasnost-site-dok.html> (accessed: 15.02.2020).
7. Economic security strategy of the Russian Federation for the period until 2030. URL: <http://kremlin.ru/acts/bank/41921/page/1> (accessed: 15.02.2020).
8. About the national security of Ukraine, the Law of Ukraine. Vidomosti Verkhovno Radi (VVR). 2018. No. 31. Art. 241. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (accessed: 15.02.2020).
9. About the Strategy for the National Security of Ukraine, Decree of the President of Ukraine dated 6 May 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (accessed: 15.02.2020).
10. Andruschak G. (2015) "Economic Security – New Approaches In The Context Of Globalization". Ces Working Papers Centre For European Studies, Alexandru Ioan Cuza University. Vol. 7(2). P. 232–240.
11. BRASIL. Ministério da Defesa. Estratégia Nacional de Defesa (END). URL: https://www.defesa.gov.br/eventos-temporarios/2009/estrategia/arquivos/estrategia_defesa_n%20acional_portugues.pdf (accessed: 20.02.2020).
12. Brazil: National Defense Policy 2005. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/154867/Brazil_English2005.pdf (accessed: 20.02.2020).
13. Brazil: National Strategy of Defense. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/154868/Brazil_English2008.pdf (accessed: 20.02.2020).
14. Caballero-Anthony M. (2016) "Understanding Non-traditional Security". M. Caballero-Anthony (ed.) Introduction to the Non-Traditional Security Studies. A Transnational Approach. London : Sage Publication. P. 3–19.
15. Cybersecurity Act 2018. URL: <https://sso.agc.gov.sg/Acts-Supp/9-2018> (accessed: 20.02.2020).
16. Department of Humanities, Social and Political Science. URL: <https://css.ethz.ch/en/services/digital-library/series.html/154839> (accessed: 15.02.2020).
17. Documento de Política de Defesa Nacional de 1996. URL: <http://www.defesa.gov.br> (accessed: 20.02.2020).
18. Emmers R. (2004) "Globalization and Non-Traditional Security Issues: A study of human drug and human trafficking in East Asia", Institute of Defence and Strategic Studies Working Paper, no. 62. Singapore. 27 p.
19. Federal Decree Law No. 2 of 2015 on Combating Discrimination and Hatred. URL: http://ejustice.gov.ae/downloads/latest_laws2015/FDL_2_2015_discrimination_hate_en.pdf (accessed: 20.02.2020).
20. Hameiri S., Jones L. (2015) "Governing Borderless Threats. Non-Traditional Security and the Politics of State Transformation". Cambridge : Cambridge University Press, 286 p.
21. Jobim N.A. (2008) Defesa na agenda nacional: o plano estratégico de Defesa. URL: <http://www.canceraria.org.br> (accessed: 20.02.2020).
22. Maier-Knapp, N. (2015) "The non-traditional security concept and the EU-ASEAN relationship against the backdrop of China's rise". The Pacific Review. Vol. 29(3). P. 411–430.
23. Nanto D.K. (2011) "Economics and National Security: Issues and Implications for U.S. Policy", Congressional Research Service. URL: <https://www.fas.org/spp/crs/natsec/R41589.pdf> (accessed: 20.02.2020).
24. National Cybersecurity Strategy 2017-2021. URL: https://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Documents/National_Strategies_Repository/EgyptNational%20Cybersecurity%20Strategy-English%20version-18%20Nov%202018.pdf (accessed: 20.02.2020).
25. National Cybersecurity strategy 2019. URL: <https://www.government.ae/en/about-the-uae/strategies-initiatives-and-awards/federal-governments-strategies-and-plans/national-cybersecurity-strategy-2019> (accessed: 20.02.2020).
26. On National Security of Ukraine : Law of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (accessed: 15.02.2020).
27. Nesadurai H. (2005) "Conceptualising Economic Security in an Era of Globalisation: What Does the East Asian Experience Reveal?" CSGR Working Paper No. 157/05 Institute of Defence and Strategic Studies (IDSS), Nanyang Technological University, 26 p.
28. Securing The Future An Egyptian National Security Strategy. URL: https://www.academia.edu/30446634/Securing_The_Future_An_Egyptian_National_Security_Strategy (accessed 20.02.2020).
29. Seeberg P. (2012) "Migration and non-traditional security issues in the MENA-region. The case of pre-revolt Syria". Centre for Mellemostudier, Syddansk Universitet. 2012. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.473.3263&rep=rep1&type=pdf> (accessed: 20.02.2020).
30. Singapore National Security. URL: <https://fas.org/irp/nic/battilega/singapore.pdf> (accessed: 20.02.2020).
31. Sumano A.R. Mexico's National Security Paradoxes and Threats in a Geopolitical Context. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/polp.12287> (accessed: 20.02.2020).
32. The National Security Coordination Secretariat (NSCS). URL: <https://www.nscs.gov.sg> (accessed: 20.02.2020).
33. The UAE Water Security Strategy 2036. URL: <https://government.ae/en/about-the-uae/strategies-initiatives-and-awards/federal-governments-strategies-and-plans/the-uae-water-security-strategy-2036> (accessed: 20.02.2020).
34. The UAE's Evolving National Security Strategy. URL: https://agsiw.org/wp-content/uploads/2017/04/UAE-Security_ONLINE.pdf (accessed: 20.02.2020).
35. UAE anti-terror law. URL: <https://gulffnews.com/uae/government/uae-anti-terror-law-is-toughest-in-40-years-1.1374314> (accessed: 20.02.2020).
36. UAE Vision 2021. URL: <https://www.vision2021.ae/en/national-agenda-2021> (accessed: 20.02.2020).
37. World Trade Report 2011. The WTO and preferential trade agreements: from co-existence to coherence. WTO Publications Geneva 2011. 251 p.